

GYÓGYSZERTÁR-VIZSGÁLATOK TOLNA MEGYÉBEN 1844/45 ÉVBEN

Írta: SOMOGYI IMRÉNÉ (Budapest)

Bevezetőben szükségesnek tartom a hazai hivatalos gyógyszer-tár-vizsgálat fejlődésének történetéből néhány fontosabb momentum megemlítését.

A gyógyszer-tárak ellenőrzésének legkezdetlegesebb formájáról írásos rendelkezés a Budai Törvénykönyv (Statuta Civitatis Budensis Politia sanitaria et Medicina Fori, Anno 1244 — 1421) 102. §-ában található. Ebben úgy rendelkeztek, hogy gyógyszer-tárakban csupán olyan árukat árusíthatnak, melyek régtől fogva gyógyszer-tárba valóók. Megtiltották a röffel mérhető portéka árusítását. Kilátásba helyezték, hogy a rendelet ellen vétőket az áru elkobzásán kívül büntetéssel is sújtják.

Gyógyszer-tárak vizsgálatáról hivatalosan először az „Ordo polittiae” (1552-ben lépett életbe) rendelkezett. 10. §-ának utolsó bekezdése — *Baradlai* szerint — így szól:

„... A gyógyszer-tárakat felsőbb hatóságok által arra kirendelt és szakképzett személyek mindenütt rendszeresen, de legalább évenként egyszer szorgalmasan felülvizsgálják és megtekinték; minden régi, avult és hasznavehetetlen anyagokat és specicseneket eltávolítsanak, azonkívül elrendeljék, hogy a gyógyszer-tárak jó, friss és hasznavehető anyaggal legyenek ellátva, valamint, hogy a receptek árát túl magasra ne emeljék és senkit a gyógyszererek fizetésével túlságosan ne terheljenek meg.”

Hasonló intézkedéseket tartalmaz a „Lex sanitaria Ferdinandina” (1664). 35. pontjában — szintén *Baradlai* ismertetése alapján — a következők olvashatók:

„A gyógyszerárakat vizsgálni kell. Minden polgári gyógyszer-tár, mint eddig szokásban volt, a gyökerek, gyógynövények, virágok, és mások behozatala után a dékán és orvosi fakultás három vagy négy doktora, és két gyógyszerész által gondosan megvizsgálendő, a hiányok, ha ilyenek előfordulnak, mihamarabb kiküszöböltessenek, hogy mindegyik tisztán, és jól elrendezett, szép rendben tartassék.”

I. József: „... A helytartóság (Consilium Regii Locumtenentiale) útján felhívta a megyéket, hogy a területükön levő gyógyszerárakat vizsgálják meg.” Ezt Szepes Béla abban a dolgozatában említi, mely egy korabeli hatósági vizsgálatról szóló jelentéssel foglalkozik.

1815. augusztus 1-én „Concl. cons. No. 22027” szám alatt rendelet jelent meg a következő szöveggel:

„*Consignatio objectorum super quibus Jurisdictionum ord. Physici relationes suas praestandes habent. Annuatim Super statu sanitatis Super visitatione Pharmacopolorum ...*”

Az Országos Levéltárban található 1840-ik évből származó gyógyszer-tár-vizsgálatokkal foglalkozó jegyzőkönyveket áttanulmányozva, dr. Halmai János megállapította, hogy a gyógyszer-tárak vizsgálata abban az időben már meghatározott formaságok betartása mellett, szabályos időközökben (általában évenként egyszer), rendszeresen és alaposan történt.

Kezembe került az Országos Levéltárban egy jelentés, melyet Tormay (Krenmüller) Károly, aki 1842-től 1848-ig megyei tisztifőorvos volt Szekszárdon, írt és 1846. március hó 31-én nyújtotta be a „Tek. Ns. Tolna Megyében a közegészség és orvosi rendszer állapotáról — az 1844/45 évben szóló főorvosi jelentés”-t, melynek elkészítésével, mint írta „A N. M. Magyar Kir. Htt. Tanács több, nevezetesen pedig az 1815. évi augusztus hó 1. 22027 szám alatt költ kegyes Intézményeiben parancsoltaknak ...” kívánt csupán megfelelni.

A nyolc fejezetre osztott, 69 oldalnyi terjedelmű igen részletes és alapos jelentés 36. és 37. oldalán a gyógyszerészet akkori állapotára vonatkozó adatokat találtam. A V/2/b fejezet (a jelentés 43–65. oldala) tárgyát pedig kizárólag a gyógyszerészet ügye képezi. Ebben a fejezetben egyrészt általában a „Gyógyszer-tárak”-ról írt, másrészt itt kapott helyet a „T. M. Tolna Megyében létező 10 Gyógyszer-tár az 1844/45 évben történt hivatalos vizsgálatról szóló rovatos jegyzék” is.

A megyében abban az időben, a jelentés tanúsága szerint, tíz gyógyszer-tár működött. Ezeknek a lélekszám szerinti megoszlására is tett megjegyzést. A jelentés 36. oldalán, ahol a „Megyebeli orvosi személyzet hivataloskodása”-val foglalkozott, a következőket olvashatjuk:

„... Megyénkben ... 10 okl. gyógyszerész ... szolgálnak a betegeknek.”

„A népesedést általánosan véve, esik ... 18 642 9/10 lakosra 1 gyógyszer-tár.”

„De nem úgy áll ez a felszámítás a járásokat egyenként véve, mert akkor : ... a Dombóvári járásban 43 760 lakosra jut egy gyógyszer-tár.”

A jelentésből kitűnik, hogy a Simontornyai járásban 10 898 lakosra jutott egy gyógyszer-tár.

A Földvári járásban, ahol öt gyógyszer-tár működött akkor, átlag 14 823 főre jutott egy-egy. A völgyeségi járásban, ahol egy gyógyszer-tár volt Bonyhádön, ez a szám ismét nagyon kedvezőtlen, 35 862.

Ezek az adatok megfelelő megvilágításba akkor kerülnek, ha közbetevőleg röviden megemlékezem az ebben a kérdésben akkor hivatalosnak mondható álláspontról.

A Gyógyszerész Testület (budapesti) 1827. november 30-án tett előterjesztésében 12 000 lakosonként nevezi szabályszerűnek egy gyógyszer-tár felállítását.

Wagner Dániel pedig 1848-ban a gyógyszerészet kérdéseivel foglalkozó törvényjavaslat tervezetének 19.§-ában azt írta: „Általában legkevesebb 10 000 lélek igényeltetik egy gyógyszer-tár felállításához...”

Mindezeket figyelembevéve a helyzet csak a Simontornyai járásban volt ideálisnak, és a Földvári járásban kedvezőnek mondható, mind az akkori álláspont, mind pedig a mai megítélés szerint. Tormay (Krenmüller) Károly erről, egész eltérő és igen eredeti nézetet vallott, ahogy az jelentéséből kitűnik. Ezt a következőkben ismertetni fogom.

A jelentés gyógyszer-tárakkal foglalkozó fejezete, mint ahogy azt már előjában említettem, két részre oszlik.

„Gyógyszer-tárak” címen (43–44. oldal) általános jellegű észre-

vételeit foglalta írásba. Ezt a fejezetet, tekintve, hogy nem túl terjedelmes, ugyanakkor a korra igen jellemző, és írójának számos éleslátásáról és a viszonyok igen alapos ismeretéről tanúskodó megállapítását tartalmazza, szó szerint közreadom.

„A Megyében levő 10 gyógyszerár a népesség mennyiségének — ezt általában véve — megfelelőnek, de nem egészen helyzetetésük által mivel a nagy Dombovári járásban 43760 lakosainak csak egy gyógyszerár vagyon. De ezen járásban a köznép még nem igen szokott orvosi szerekkel élni, s így több gyógyszerár alig volna képes magát fenntartani.

A mi a gyógyszerárak bírójait illeti, erre nézve kívánatos volna, ha felsőbb helyről minél előbb bizonyos szigorúan határozott szabályok érkeznének, mellyek szerint nem csak a tár tulajdonosai, hanem a tárokra felügyelő főorvos és a törvényhatóságok is tudnák mihez magukat tartani. — Például szolgál a Paksi és Gyönki gyógyszerárak elköttyálás által való megvétele.

Gyógyszerészeink nagyobb része újabb időkben csak gyógyszerárusokká lettek, mivel nem csak egyszerű, hanem vegytanilag összetett szereket külön is többnyire fűszerárusoktól veszik; s pedig azoktól, kik legolcsóbban adják el; ők pedig — kikerül a Státus jól gondoskodott — elegendő utános árszabály mellett azokat eladják. Tapasztalni pedig lehet, hogy azon fűszerészek által eladott szerek nem mindannyi készült tökéletesen, úgy hogy némelykor a legegyszerűbb és közönséges árszerek is, mint keserűs nem az, hanem csudásó, küll tekintete pedig, olyan, hogy ha csak nem vegytanilag kémleltetettek a jegeczek, azokat keserű sónak tartani lehetne.

A gyógyszerár tulajdonosok közönséges panaszai a fűszerárusok ellen, kik alattomban, apródonként a legfelsőbb rendeletek daczára gyógyszereket árulgatnak. S ámbár már több esetekben tőlök a tiltott gyógyszerek elvételtek, még is mindig ujjakkal pótolják. —

Ennek egyik oka az, hogy a gyógyszerészek a marhák számára írt gyógyszereket is — melyek közönségesen nagy mennyiségben kívántatnak — a N. M. Htt. Tanács által meghatározott árjegyzék szerint adják. — Véleményem szerint rajtuk és a közönségen is volna segítve, ha a marhák számára kívánt gyógyszerek alább való árjegyzékkel határozva lennének. — A közönség nyerne így, mivel ugyan ezen szereket, mellyek kívántatnak, nyerne, s így a gyógyítás is biztosabb volna. —”

Ebből, az összefoglaló helyzetképből, írójának több, igen nagy előrelátást bizonyító megállapítása érdemel figyelmet. Így például, hogy felveti az ember- és állatgyógyászati szerek azonos árszabásának helytelen voltát. Számomra pedig az volt a legmeghökkenőbb,

hogy a vizsgálatot végző tisztifőorvos több mint száz évvel ezelőtt felismerte azt a veszélyt, melyet a kész gyógyszerek közvetítő kereskedelme a gyógyszerészetre, mint hivatásra jelent.

A jelentés 45—65. oldalán található a „*T. N. Tolna Megyében létező 10 Gyógyszertár az 1844/45 évben történt hivatalos vizsgálatról szölvő rovatos jegyzék.*”

A jegyzőkönyvek részletes tárgyalása során, tekintve, hogy tartalmuk gyakran igen hasonló vagy közel megegyező, a rovatok szerinti ismertetés módszerét választottam. Vagyis úgy jártam el, hogy a rovatokat sorba véve mindig egy-egy legjellemzőbb jegyzőkönyvrészletet írtam le részletesen. Külön megemlékezem azonban minden jelentősebb eltérésről, különös tekintettel az esetleg előforduló kifogásokra. Így a gyógyszertár-vizsgálatok akkori gyakorlatán kívül a gyógyszertárak több mint egy évszázaddal ezelőtt megfelelőnek ítélt állapotáról is bizonyos mértékig fogalmat alkothatunk.

A jegyzőkönyvek a következő rovatokat tartalmazzák:

Járás és helység neve.

Tulajdonos és személyzete.

Könyvtár.

Gyógyszertár.

Gyógyszeres kamora.

Fűszer padlás.

Műhely (Laboratórium).

Törő és vágó kamora.

Pince (Aquarium).

Mérgek kezelése.

A gyógyszerek vizsgálata.

A legutolsó rovat címébe néha „Panaszai” szó is helyet kapott.

A dátum után a jegyzőkönyv aláírójaként elsősorban a gyógyszertár tulajdonosa vagy gondnoka (Paksi illetőleg Gyönki gyógyszertárak) szerepel. A vizsgálatot végző *Krenmüller Károlyon* kívül a jegyzőkönyvet aláírásával a főszolgabíró vagy a szolgabíró (Tamásiban) hitelesítette. (A Tamási Gyógyszertárban: *Szalay György*; Bonyhádön: *Dóry Lajos*; Szekszárdön: *Perczel Béla*; Pakson és Duna-földváron pedig *Moravchik Andor.*)

A többi jegyzőkönyvet mások is aláírták. Így: a hőségészit és a simontornyait *Paczolay György* esküdt („ezen vármegye esküttye”); a gyönkít: *Gyenes Márton* „eskütt” és *Korbuly Sándor* orvos doktor; a bátaszékit: *Trompacher Mátyás* orvos és *Horváth Lipót* ügyvéd; a tolnait pedig *Saly Imre T.* főorvos. Hogy ez a megkülönböztetés véletlen volt-e vagy szándékos, és ha szándékos, mi volt az ok, azt nem sikerült kiderítenem.

Rátérve a jegyzőkönyvek rovatainak részletes ismertetésére, azt az előbb már leírt módon és sorrendben teszem.

A gyógyszerár helye rovatban a járás és a város (pontos közigazgatási megjelöléssel) szerepel. E szerint a Simontornyai Járásba tartoztak: Hőségész és Simontornya mezővárosok, valamint Gyönk „helység”; a Dombóvári járásba: Tamási; a Földvári járásba: Bátaszék, Dunaföldvár, Paks, Szekszárd és Tolna; a Völgységi járásba pedig Bonyhád.

Mint érdekességet jegyzem meg azt a tényt, hogy a gyógyszeráraknak nevük nem volt.

A tulajdonos és személyzete rovatban részletesen kitért a gyógyszerár tulajdonosának — aki minden esetben okleveles gyógyszerész volt —, bérlőjének (Gyönk) vagy gondnokának (Paks) és személyzetének adataira. Ebben a rovatban ismertetette azokat a körülményeket is, melyeknek során az akkori tulajdonos a gyógyszerár birtokába jutott.

Példának a hőségési gyógyszerár vizsgálati jegyzőkönyvének idevonatkozó részét vettem, melyben ez áll:

„Handtel Károly okleveles gyógyszerész, 32 éves evang. Szebenyi születésű. Végzett 6 iskolát. 3 évig a gyógyszerész tudományt tanulta. 1838/39 év a Magyar Kir. Egyet. pályáját végezte. 1839 év Juli. 22 T. N. Fabini Theof. dékánusa alatt oklevelét szerezte. 1842 év özv. Trigamerné aszt. 6450 Ft. vette.

A tárt gyökeres joggal bírja.

Tanítványa: Göttle Ferdinánd 16. Rkat. Szabadkai születésű végzett 6 iskolát 1 1/2 év óta gyógyszerész tanítvány”.

A gyógyszerárakhoz (hat gyökeres, négy pedig személyes jogú) vásárlás útján jutottak a tulajdonosok. Különleges az egyetlen bérlet, a Gyönki Gyógyszerár története:

"... A Gyönki Tárt Angyal Antal o. gyógyszerésztől vette 1842 év március 19. 4000 Ft-os áron, pénzben. Angyal Antal a Tárt személyes joggal bírta. 1843. Eisztorfer Eduárd csőd alá kerülvén, 1845 évben elkötyölte, s mivel vevők nem voltak, Sontag Konrád Iglói birtokos mint hitelezőnek 2216 for.-os végrehajtó bíróság által átadva lett. Azon időtől fogva pedig Eisztorfer Eduárd okl. gy. a Tárt bérbe bírja." ...

Ez az eset szolgáltatott nyilvánvalóan Krenmüller Károlynak okot arra, hogy " ... a gyógyszerésztárak bírójait" illető „határozott szabályok” ... megállapítását sürgesse.

A megyében levő tíz gyógyszerész közül tanuló háromban, segéd négyben, tanuló és segéd egyben (Bonyhád) volt alkalmazásban.

Könyvtárak: a Pharmac. Austriac. 1836 és a Taxa novis 1840 minden gyógyszerészárban megtalálható volt. Hasonlóképpen a „Liber defectum” is, melyet minden esetben rendben talált. A „zsengefű gyűjtemény”-nyel már nem volt ilyen egyértelmű a helyzet. Négy gyógyszerészárban talált kielégítő állapotban levőt, egyben olyat, mely „... csekély mennyiségű füveket foglal” ... öt helyen azonban nem talált és ezt a tényt kifogás tárgyává is tette. Ezen kívül a gyógyszerésztárak könyvtárait képező nagyon kevés könyvről emlékezhetett csak meg. Így néhány helyen megtalálhatóak voltak „Ehrmann Összes Munkái”, Liebig „Chemia”-ja, Berzelius: „Chemia” című könyve. „Folyóírák” (gondolom folyóirat) is volt néhány helyen. Pl. „Baekner: Receptorium”, „Liebig—Wöhler: Annalesek” (Hőgyészen).

A receptekkel kapcsolatos különleges megjegyzések is ebben a rovatban kaptak helyet. Pl.: „ezen kívül mindannyi vények le másolva külön jegyzőkönyvben” (Tolna).

Gyógyszerészár. E fejezet foglalja magában az officinával kapcsolatos észrevételeket. A „földvári Járás Szegszárd Mezővárosában” levő gyógyszerészárról a következőképpen írt:

„Gyökerez joghoz kötött alkalmas házban. Bejárás az utcáról éjszaka keletnek. A láb a földszint felett fekszik. —

A tár elegendő világos és tágos. Száraz. Túzi veszedelem ellen bolt hájtással óva. A szereket tartó és foglaló almáriomok elrendezése célszerű; — a kábító, maró s. i. szerek elzárt almáriomokban tartatnak. — Az edények, melyekben a szerek tartatnak, vagy azok keverésére, törésére, s. i. használatnak, régiek. — A szerek kiszol-

gáltatására szolgáló edények elegendő mennyiségben, de nem mindannyi a megkívánható tisztaságban tartatnak. —

Az orvosi vények rendben, pamatokba össze kötve, s illendő árjegyzékkel ellátva találtattak.”

Kerültek a jegyzőkönyvekbe azonban néha kifogások is. Pl.: „...„Mozsár kevés.” ... (Gyönkön); ...„a gyógyszereket foglaló edények nem a legjobb állapotban, több üveg, cserép tört, felírás nélkül” ... (Bátaszéken); ...„A gyógyszerek keverésére szolgáló edények csekély mennyiségben, több edény felírás nélkül” ... (Simentornyán) stb.

Gyógyszerkamra. Funkcióját tekintve talán a mai raktárnak felelt meg leginkább, bár e célra még a „fűszeres padlás” és a pince is szolgáltak.

Ezekben a rovatokban a következő bejegyzések olvashatók:

„A tár mellett, világos, tiszta, száraz, s igen célszerűen elrendezve. Az előleges gyógyszerek a szükséges mennyiségben és jó minőségben tartatnak.” (Dunaföldvár).

Szerepelnek azonban kevésbé kedvező megállapítások is. Pl.: „...„csak a legszükségesebb gyógyszerek elegendő mennyiségben” ... (Gyönk); ...„A tökéletes elrendezést a legrövidebb időn belül ígéri” (Tamási); ...„csak csekély mennyiségű előleges szerek, és csak azok, melyeknek keletjük vagyon. A gyógyszereket foglaló edények nem a legjobb állapotban” (Bátaszék); „Kívánatos volna, hogy a szereket nem papír zsákokban, hanem almáriomokban levő fiókokban fenn tartani. Ígéri, hogy ennek jövőre megfelelni fog” (Tolna) stb.

Fűszerpadlás. Az erre vonatkozó megjegyzések példájául a Bonyhádi jegyzőkönyv szolgál, a következő szöveggel:

„Igen tágos, világos, tiszta, könnyen szellőzhető. A szerek nagy mennyiségben, s mindannyi a legjobb állapotban tartatva, nagy földel ellátott ládáknban, hordóknban és vászony zsákokban.”

A fűszerpadlás állapotával kapcsolatos kifogás csak egy esetben, Bátaszéken merült fel: „...„nem a legnagyobb rendben”.

A műhely-(ek) (laboratórium(ok)) állapotával sokkal kevésbé volt megelégedve Krenmüller Károly. Ilyen helység a gyönki gyógyszer-

tárban például egyáltalában nem volt. Ott a gyógyszerész „A szükséges lefőzöttet s. i. főzőkonyhájában készíti.” Nem találta a munkahelyeket megfelelően a bátaszéki, szekszárdi, dunaföldvári és simontornyai gyógyszertárakban sem.

Igen jól felszerelt laboratóriumot talált viszont a högyészi gyógyszertárban. Ez úgy látszik, akkoriban elég ritkaságszámba mehetett, mert a berendezési, illetőleg felszerelési tárgyakat részletesen is felsorolta. Tekintve, hogy — gondolom — érdeklődésre tarthat számot, én is közlöm részletesen ezt a leírást.

„A tár mellett, elegendő tágas, világos tiszta; elrendezése célszerű; A lepárláshoz szükséges készletek, úgy mint homok ágyának és szél kemencének elegendő bogrács — réz, vas és ón —, kigőzölést eszközölő edények porcellánból és üvegből elegendő, üveg tölcsérek, görekek, woulf készüllete; szűrő készüllet; prések, vágó deszkák, sziták; s több más készülletek s eszközök, melyek egy jól ellátott gyógyszertár műhelyében használatosak, úgy hogy finomabb vegy-tani munkákat is vihet véghez.”

Törő és vágó kamra. A bátaszéki gyógyszertár kivételével erre a célra külön helyiség nem volt. Nyitott fészter vagy folyosó szolgált e célra. Felszerelésük: mozsarak, sziták, rosták és vágódeszkák voltak. Különösebb kifogás e helységek ellen vizsgálatuk során nem merült fel.

Ez a rovat a pince (aquarium) vizsgálatai közben tapasztaltakat foglalja magában. Mint az eddigiek során minden helység, úgy ezek ismertetése is igen alapos és részletes. A högyészi gyógyszertár vizsgálatakor felvett jegyzőkönyv pl. a következő észrevételeket tartalmazza:

„A bejárat a műhelyből vagyon. A pince világos, tiszta, száraz, elegendő tágas; és fal által a többi pincétől elkülönözve. A szerek célszerű edényekben, olvasható feliratokkal ellátva, elegendő előleges mennyiségben és jó minőségben találtattak.”

A földvári gyógyszertár pincéjéről megállapítást nyert, hogy: „...„Már az idén jobb állapotban volt, mint a múlt évben.” A gyönki gyógyszertárban pince sem volt.

Mérges kezelése. E kérdésben, úgy tűnik, az akkori idők gyógyszerészei is igen nagy gondossággal jártak el. Kifogás sehol sem me-

rült fel. Erről: „A N. M. Kir. Htt. Tanács kegyes intézménye értelmében külön zár alatt, mérlegekkel, súlyokkal eltartva, a szerkamorában tartatnak” (Paks, Tolna, Dunaföldvár), vagy „A N. M. Kir. Htt. Tanács kegyes intézménye értelmében rendben” (Hőgyész, Gyöng, Tamási, Bátaszék és Szekszárd) vagy a lakónikus rövidségű „Rendben” (Bonyhád) bejegyzések tanúskodnak.

A Gyógyszerek vizsgálása az utolsó rovat. Ez foglalja magában a gyógyszerészek esetleg felmerülő panaszait is.

Érdemben egyike a legfontosabb részeknek, úgy hogy ezzel, már érdekessége miatt is, bővebben foglalkozom.

Hőgyészen pl. a következő bejegyzést eszközölte a vizsgálatot végző *Krenmüller Károly* :

„Az egyszerű, egynemű, vegyített gyógyszerek átvizsgálata, s vegytanilag megpróbáltatva, mindannyiok jó minőségben találtak, s semmi féle lényeges hibát feltalálni nem lehetett.”

A gyógyszereket, ahogy arra a kifogásokból következtetni lehet, főleg organoleptikusan vizsgálták akkoriban. Szóba, illetőleg jegyzőkönyvbe került azonban néhány egyszerűbb kémiai vizsgálat is.

Gyöngön:

„A tárba talált gyógyszerek közt több fűszerek dohosak vagy rossz ízűek, ú. m. a flores verbasci. Így eldobattak. Az Extract. Millefolii, Extr. Digitalis penészes vala, s eldobatott” Az ecetes kénegény (aether. acet. sulf.) a kémelő papír levet vörösítette, s így savót foglalván magában hibául kitétetett —” (Tamási).

Szekszárdon:

„...„Radix angelicae elavasulva és Radix liquiritiae dohos, eldobattak. A flor. Cham. v. igen porosak. A pulv. fl. Cham. közé tétetett. Acetuma antisepticum elromolva, kiöntve; flores Zinci cum acido sulfuris dil. feloldva pezsgett. S így már nem használhatók, újra készíteni rendeltettek.”

Dunaföldvár:

„Az egyszerű úgy mint a vegyített gyógyszerek mindannyi helyeken, hol ezek eltartatnak átvizsgálván azokat, jó állapotban és minőségben találtak, kivéven: Aether Sulfuricum — a kék kémelő papírt vörösre festette, s így mint savat foglaló félre tétetett.

Sulfat magnesia felolvasztá a Kali carb. magnesiát. S így mint sulfat soda a közé tétetett, és annak azonnali megszerzése rendeltetett. —

Simontornya:

*...„A tárba az utca fele több fűszerek dohosak, eldobni.”
...„Több panaszok, melyek a Dispensatoriumban foglaltak,
nem voltak, s azok közül, melyek találtak, igen csekély mennyiség
vagyon.”*

A gyógyszerész panasszal Dunaföldváron élt, s ez a következő szöveggel került a jegyzőkönyvbe: „*Panasza a fűszer árusok ellen, hogy a tilalom daczára még is alattomosan gyógyszereket árulgatnak*”.

Az eddig elmondottakból világosan kiderül, hogy a gyógyszerterek vizsgálatát igen alaposan végezte Tolna megye tisztifőorvosa.

Tekintve, hogy *Tormay (Krenmüller) Károly* igen nagy tudású és alapos ember volt — életrajzi adatainak, na meg e jelentésének tanúsága szerint — hiba volna általánosítva kijelenteni, hogy a gyógyszerterek vizsgálata az egész ország területén, az akkori viszonyokat véve alapul, kifogástalanul folyt. Azt azonban meg kellett állapítanom, hogy *Tormay (Krenmüller) Károly* igen alapos munkát végzett. Jelentése pedig aprólékossága és részletessége miatt nemcsak arra volt alkalmas, hogy a gyógyszerterek vizsgálatok menetét tanulmányozhassuk, hanem ezen túlmenően a gyógyszerterek akkori állapotának, felszerelésének megismeréséhez is segítséget nyújtott.

I R O D A L O M J E G Y Z É K

Dr. Baradlai János—Bársony Elemér: A magyarországi gyógyszerészet története. I. II. kötet, Budapest, 1930.

Dr. Halmi János: Gyógyszerter vizsgálati jegyzőkönyvek a XIX. sz. első felében. Orsz. Orvostörténeti Könyvtár Közleményei 18. 155. (1960)

Md. Dr. Fr. Xav. Linzbauer: Codex Sanitario Medicinalis Hungariae. Tom. III. Sectio II., Budae, 1855.

Magyar Országos Levéltár Helytartótanács Dep. sanitatis 1846. Fons. 19. Pos. 40. N° 1. (Prto. szám: 18 389)

Szepes Béla : Gyógyszervizsgálat II. József császár korában.
Gyógyszerészi Közlöny 1940. 147. oldal.

Dr. Varga Lajos : Az Országos Közegészségügyi Tanács kiemelkedő orvos tagjai (1868—1893). *Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica Supplementum No. 2.* Budapest, 1964.

Dr. Varga Lajos : Részletek a magyar közegészségügy történetéből, különös tekintettel az Országos Közegészségügyi Tanács megszervezésére és negyedszázados működésére. *Akadémiai Doktori Értekezés IV.* kötet 1960.